

DE MUNTEN VAN DE HERTOGEN VAN NEDER-LOTHARINGEN

I. HISTORISCH OVERZICHT

a. De oorsprong

Twaalf jaar na het verdrag van Verdun stierf keizer Lotharius I en werd zijn rijk verdeeld tussen zijn drie zonen. Hierdoor kreeg de jongste zoon, Lotharius II, de strek tussen de Schelde, de bovenloop van de Maas en de Rijn en de samenvloeiing van de Saône en de Rhône toegewezen. Dit gebied werd, naar zijn eigenaar, "Lotharii regnum" genoemd, wat later verwerd tot Lotharingen.

Bij de dood van Lotharius II verdeelden zijn broers Lodewijk de Duitser en Karel de Kale Lotharingen onder elkaar, met de Maas en de Ourthe als scheidingslijn. Deze splitsing was echter van korte duur vermits de koning van Frankrijk in 880 zijn deel aan Lodewijk van Saksen, de zoon van Lodewijk de Duitser, afstond.

De Duitse keizer was echter niet bij machte om hulp te bieden tegen de Noormannen, wier rooftochten het land verwoestten. De adel zette daarom de laffe en onbekwame Karel de Dikke af en riep de Romeinse koning Arnulf van Karinthië tot koning van Lotharingen uit. Deze laatste kwam inderdaad ter hulp en bracht de Noormannen bij Leuven een beslissende nederlaag toe.

In 895 werd Arnulf keizer en stond hij Lotharingen af aan zijn zoon Zwentibold. Deze maakte zich echter al vlug onpopulair; tijdens een opstand onder leiding van Reinier Langhals, graaf van Henegouwen en Naapengouw, werd Zwentibold bij verrassing aangevallen en kwam om in de Maas.

b. Reinier Langhals (900-916) (1)

De overwinnaars boden de kroon van Lotharingen aan de Franse koning Karel de Eenvoudige aan. Deze maakte van Lotharingen een hertogelijk leen en benoemde Reinier Langhals tot hertog. Reinier, een moedig krijgsman en bekwaam bestuurder, zette zich in voor het herstel van zijn door de opstand verwoest hertogdom.

c. Giselbert (916-939)

Na de dood van Reinier Langhals bekam zijn oudste zoon Giselbert de hertogelijke titel; zijn jongere broer Reinier II kreeg het graafschap Henegouwen toegewezen. De nieuwe hertog was zeer ambitieus en vermetel. Hij steunde Robrecht van Parijs bij diens strijd om de Franse kroon, maar weigerde na diens dood zijn opvolger Rudolf van Bourgondië te erkennen. Tijdens het daaruit voortvloeiend conflict zocht hij steun bij de Duitse keizer en

erkende Hendrik de Vogelaar als leenheer van Lotharingen. Sindsdien is Lotharingen steeds een leen van het Duitse Rijk gebleven. Bij de dood van keizer Hendrik keerde Giselbert zich tegen diens opvolger Otto de Grote. Na een eerste nederlaag te Birten zocht hij opnieuw steun bij Frankrijk. Hij werd echter definitief verslagen te Andernach en verdronk in de Rijn.

- d. Hendrik van Beieren (939-946), Otto van Verdun (940-944) en Koenraad van Frankenland (944-954)

De keizer trok zijn lessen uit de opstand van Giselbert. Hij ontrok het opperste gezag aan de Lotharingse adel door Hendrik van Beieren, een vreemdeling, als hertog aan te stellen. Deze miste echter de nodige doortastendheid om een land te besturen dat nog moest herstellen van een pas neergeslagen opstand en werd snel vervangen door Otto van Verdun die echter voortijdig stierf. Zijn opvolger Koenraad van Frankenland, bijgenaamd Koenraad de Rode, werd omwille van zijn heftig opvliegend karakter al vlug gevreesd en gehaat. Hij rebelleerde op zijn beurt tegen de keizer, maar kreeg geen steun van de Lotharingse adel die geleid werd door Reinier III van Henegouwen. Koenraad werd verslagen en moest vluchten. Otto de Grote verklaarde hem vervallen van de hertogelijke waardigheid en de graaf van Henegouwen werd met de uitvoering van het vonnis belast. Koenraad, belust op wraak, keerde terug aan het hoofd van een legertje schurken en rovers en verwoestte het land te vuur en te zwaard.

Alhoewel de keizer redenen had tot dankbaarheid, wijzigde hij zijn politiek niet. Hij benoemde zijn broer Bruno, de bisschop van Keulen, tot hertog van Lotharingen. Deze slaagde er in om Koenraad te overmeesteren en aan de keizer uit te leveren.

- e. Bruno (954-965), Godfried I van Verdun (959-964), keizerlijk bestuur (965-976)

De nieuwe hertog was er zich spoedig van bewust dat Lotharingen zeer moeilijk te besturen was. Daarom splitste hij het land in twee delen; Opper-Lotharingen (het latere Lorraine) werd toegewezen aan Frederik van Bar en Neder-Lotharingen (gelegen tussen de Schelde, de Chiers, de Moezel en de Rijn) aan Godfried van Verdun. Bruno bleef echter wel, met de titel van aartshertog, het hoogste gezag in beide nieuwe hertogdommen. Godfried van Verdun stierf in 964 en Bruno het jaar daarop. De keizer wenste nog steeds geen lokale edele tot hertog aan te stellen en vond in Duitsland geen enkele geschikte en betrouwbare kandidaat. Hij hield het land daarom rechtstreeks onder zijn bestuur. Aanvankelijk bleef Otto II, die in 973 Otto de Grote opvolgde, Neder-Lotharingen zelf besturen.

- f. Karel van Frankrijk (976-991), Otto II (991-1012)

Om de onderbandse steun van Frankrijk aan de lokale edelente doen ophouden, benoemde Otto II in 976 Karel, de broer van de Franse koning Lotharius, tot hertog van Lotharingen. Deze maakte van Brussel zijn hoofdstad.

In 987 werd Lotharius door de Franse adel afgezet en vervangen door Hugo Capet. In de daaruit voortvloeiende oorlog werd Karel van Frankrijk verslagen en gevangen genomen te Laon (991); hij stierf in gevangenschap.

Zijn zoon en opvolger Otto zette de strijd niet verder. Na een regering zonder geschiedenis stierf hij in 1012 zonder nakomelingen. Met hem verdween de laatste direkte afstammeling van Karel de Grote.

g. Godfried II van Eenama (1012-1023)

Keizer Hendrik II (1002-1024) benoemde een vreemdeling tot hertog. De aanstelling van Godfried van Eenama uit het huis van Ardenne werd echter aangevochten door Lambrecht van Leuven, die Neder-Lotharingen opoeste voor zijn vrouw, de zuster van de overleden Otto.

Lambrecht werd verslagen en gedood in de slag bij Florennes (1015). Door zijn gematigde houding ten opzichte van de overwonnenen wist Godfried de vrede in het land te herstellen. Godfried de Vredelievende, zoals hij ook wordt genoemd, stierf in 1023 zonder nakomelingen.

h. Gozelo I de Grote (1023-1044), Gozelo II (1044-1046) en Frederik I (1046-1065)

Gozelo, de markies van Antwerpen, volgde zijn broer op. Bij de dood van Frederik II, hertog van Opper-Lotharingen, slaagde hij er in om Opper- en Neder-Lotharingen te herenigen en zo het oude Regnum Lotharii te herstellen. Na zijn dood werd Lotharingen echter opnieuw verdeeld tussen zijn zonen Godfried, die hertog van het Moezelgebied werd en Gozelo, die Neder-Lotharingen ontving.

Gozelo II raakte in oorlog met zijn broer omdat die aanspraak maakte op de volledige erfenis. Bij de dood van Gozelo II schonk keizer Hendrik III Neder-Lotharingen aan Frederik van Limburg. Godfried kreeg evenwel de verzekering dat na de dood van Frederik het hertogdom Lotharingen aan hem zou toegewezen worden.

i. Godfried III de Moedige (1065-1070), Godfried IV de Gebochelde (1070-1076)

Toen dit bijna twintig jaar later ook gebeurde, kon Godfried, bijgenaamd de Moedige, niet lang van zijn nieuwe waardigheid profiteren. Zijn zoon, Godfried de Gebochelde, deed het land uit de puinen herrijzen die door de oorlogen van zijn vader waren veroorzaakt. Hij was een trouwe bondgenoot van de keizer en hielp hem o.m. om de opstand van Saksen neer te slaan. Hij bestreed met succes de toenemende invloed van Vlaanderen in Henegouwen, maar werd in 1076 door zijn vijanden vermoord.

Godfried IV was de laatste echte hertog van Neder-Lotharingen.

De hertogelijke titel bleef na zijn dood weliswaar bestaan, maar het land verbrokkelde in onafhankelijke vorstendommen zodat Lotharingen spoedig nog slechts een geografische benaming was en de hertogelijke waardigheid een eretitel.

j. Koenraad II (1076-1087), Godfried V van Bouillon (1087-1099)

Normalerwijze moest Godfried IV door Godfried van Bouillon opgevolgd worden, maar keizer Hendrik IV wantrouwde diens jeugdige leeftijd en gaf hem daarom slechts het markizaat van Antwerpen in leen. De hertogelijke titel ging voorlopig naar zijn eigen zoon Koenraad, twee jaar oud. Toen hij in 1087 het hertogdom toch aan Godfried overdroeg kwam deze maatregel te laat; de adel wenste zich niet meer aan het hertogelijk gezag te onderwerpen. Godfried deed trouwens geen pogingen om zijn autoriteit af te dwingen; hij wist dat hij tegen deze stroming niet opgewassen was. Alvorens op kruistocht te vertrekken stond Godfried zijn Ardeense bezittingen af aan de bisschop van Luik en het markizaat Antwerpen aan de graaf van Leuven. Het is een feit dat Godfried van Bouillon de geschiedenis zou ingegaan zijn als een obscure en onbelangrijke heer van Bouillon, indien hij zich in het Heilig Land niet had onderscheiden.

k. Hendrik van Limburg (1099-1106)

Iedereen verwachtte dat de graaf van Leuven, Godfried met de Baard, tot hertog van Neder-Lotharingen zou benoemd worden. De keizer gaf echter de voorkeur aan Hendrik van Limburg, die hem gesteund had tegen zijn opstandige zoon, de latere Hendrik V. Bij de troonsbestijging van Hendrik V werd Hendrik van Limburg uit de functie van hertog ontheven.

l. Godfried VI met de Baard (Godfried I van Leuven en Brabant) (1106-1128), Walerand van Limburg (1128-1139), Godfried met de Baard (tweede regeringsperiode, 1139-1140)

Godfried met de Baard werd de nieuwe hertog van Lotharingen en van Brabant. Bij de dood van keizer Hendrik V weigerde hij diens opvolger Lotharius van Saksen te erkennen. Deze benoemde daarop Walerand van Limburg tot hertog en in de daaropvolgende oorlog werd Godfried verslagen bij Sint-Truiden (1128) en bij Wilderer (1129). Na de dood van Walerand kreeg Godfried de hertogelijke titel terug, maar hij stierf reeds het jaar daarop. De hertogelijke titel zou echter het vorstenhuis van Brabant niet meer verlaten.

II. CATALOGUS

GISELBERT (916-939)

1. Denier (Dannenberg 1391) (2)

Vz. Kort gevoet kruis met in elk kwartier een bolletje ; rondom, +GISLEBERTVS.

Kz. Tempel met vier zuilen en bekroond met een kruis ; in de tempel, een kruis ; rondom, XPISTIAN(A R)ELIGIO

2. Denier (Dannenberg 1391 a)

Vz. Als nr. 1, maar rondom, +GISLEBERTVS SS

Kz. Als nr. 1, maar rondom, XPIANA RELIGIO

3. Denier (Dannenberg 1391 b)

Vz. Als nr. 1.

Kz. Als nr. 1, maar rondom, XPIANA RELIGIO

Enkel nr. 2 is afkomstig uit een muntvondst die werd bestudeerd ; het type kwam voor in de schat van Mgowo, die omstreeks 1037 werd begraven. Dit gegeven is onvoldoende om de uitgifteperiode van deze denieren exact vast te leggen.

MENDRIK VAN BEIEREN (939-940), OTTO VAN VERDUN (940-944), KOENRAAD VAN FRANKENLAND (944-954), BRUNO (954-965) MET GODFRIED I VAN VERDUN (959-964)

Van deze hertogen is geen enkele munt gekend. J. Baerten (3)

heeft wel een denier aan Bruno toegeschreven, maar mijn inziens ten onrechte.

KEIZERLIJK BESTUUR (965-976]

4. Denier (Dannenberg 1155)

- Vz. Gekroonde buste van de keizer in vooraanzicht ; hij houdt een scepter in de rechterhand en een globe in de linker ; rondom, OTTO - IMP-AN
 Kz. Kort kruis met breed uitlopende uiteinden, met in elk kwartier een bolletje ; rondom, MONETA HARRIE INTIAIA

Alhoewel een buste in vooraanzicht voor onze streken een ongewoon munttype is, lijkt deze denier toch uit Neder-Lotharingen afkomstig te zijn. Dannenberg ziet in het keerszijdeomschrift de naam van een monetarius, wat voor die periode echter ongebruikelijk is. Wij denken eerder dat de naam van de muntplaats wordt gegeven, het keizerlijk domein van Herstal.

KAREL VAN FRANKRIJK (976-991)

5. Denier (Hävernick 53 b) (4)

- Vz. Kort gevoet kruis ; rondom, + HLVDVICVS IMP
 Kz. S / INOLOZ / A in het veld ; rondom, onleesbaar omschrift (een verbastering van ARCHIEPISCOPVS)

6. Denier (Dannenberg 1936)

- Vz. Kort kruis met breed uitlopende uiteinden ; rondom,
+RIVDOVICVS
- Kz. S / COLOIIV/A in het veld ; rondom, onleesbaar om-
schrift (een verbastering van ARCHIEPISCOPVS)

7. Denier (Havernick 54)

- Vz. Kort kruis met breed uitlopende uiteinden ; in elk
kwartier een bolletje ; rondom, +HVLDVICVS IMP
- Kz. S/COLONI/A in het veld ; rondom, onleesbaar omschrift.

In de catalogus van de tentoonstelling "Duizend jaar muntslag te Brussel" heeft J. Baerten op briljante wijze de Brusselse origine van deze denieren aangetoond. Hij situeert bovendien de aanmaak van deze stukken in het laatste jaar van de regering van Bruno ; op dat punt is zijn uiteenzetting echter minder overtuigend. Het prototype van deze munten is immers een Keulse denier van Bruno zelf, en het is ondenkbaar dat deze te Brussel zijn eigen munten zou geïmiteerd hebben. Het is al even onmogelijk om deze denieren tussen 965 en 976 te klasseren ; een keizer zou er zich nooit toe verlagen om de munt van een vazal te imiteren, zelfs al was deze zijn eigen broer. De uitgifte van deze stukken heeft dus tussen 976 (het regeringsbegin van Karel van Frankrijk) en 990 (de muntschat van Sloop, waarin dit type voorkomt, werd in dat jaar begraven) plaatsgevonden. De uitgifteperiode moet dichterbij 976 liggen dan bij 990, omwille van de verafgelegen plaats van de muntvondst en de slijtagesporen op de Brusselse denieren die er in voorkomen.

Dannenberg schrijft een denier aan Karel van Frankrijk toe (nr. 1153). Dit stuk is echter duidelijk niet afkomstig uit onze streken ; zijn oorsprong dient eerder in de streck van Metz gezocht te worden.

OTTO II (991-1012)

8. Denier (Dannenberg 142)

- Vz. +/HOIETA/+ in het veld ; bovenaan, in wijzerzin, " BRVX ;
 onderaan in tegenwijzerzin, (CEL)LE " .
 Kz. Kort gevoet kruis met in elk kwartier een bolletje ;
 rondom, +TITIVZ..OIII

9. Denier (Dannenberg 142 c)

- Vz. +/MOIETA/+ in het veld ; bovenaan, in wijzerzin " BRVX ;
 onderaan, in tegenwijzerzin, (CEL)LE " .
 Kz. Kort kruis met breed uitlopende uiteinden ; in elk
 kwartier een bolletje ; rondom, + TITIVZIVVOIII

10. Denier (Dannenberg 142 b)

- Vz. +/BIONE11/+ in het veld ; onderaan, in tegenwijzerzin,
 " BRVN" ; bovenaan, in wijzerzin, +EICE " .
 Kz. Kort gevoet kruis met in 3 kwartieren een bolletje en
 in het vierde een kruis ; rondom, +TIVZIVVOT

11. Denier (Dannenberg 142 a)

- Vz. +/ATENOIP/+ in het veld ; rondom, .BRVN+ +EICE
 Kz. Als nr. 10, naar rondom, +II..TIVVOSTIC

Uit de vondsten blijkt dat deze Brusselse denieren op het einde van de 10de eeuw werden uitgegeven ; ze zouden dus ook onder Karel van Frankrijk kunnen geslagen zijn. De talrijke varianten en de sporen van immobilisatie die men aantreft wijzen echter op een vrij lange produktieperiode die niet met het einde van de regering van Karel kan samenvallen.

12. Denier (Dannenberg 1983)

- Vz. D/>+X/V in het veld ; rondom, +C.OTO.....III
 Kz. Kort gevoet kruis met in drie kwartieren een bolletje
 en in het vierde een letter S ; rondom, +IIVPOV...II

Enkele auteurs beweren dat dit stuk te Brussel werd geslagen. Het is echter zeer lastig om dit type tussen de Brusselsese denieren van vóór het jaar 1000 en deze van 20 jaar later te rangschikken. Wij achten het daarom raadzaam om deze denier aan een niet-gekende plaats in Neder-Lotharingen toe te schrijven ; hij dateert van vóór de dood van keizer Otto in 1002. (Zie tevens de bemerking bij nr. 13).

GODFRIED II VAN EENAME (1012-1023)

13. Denier (Dannenberg 1437)

- Vz. V/<+O/+ in het veld ; rondom, +HI+HPIC+...MP
 Kz. Kort kruis met breed uitlopende uiteinden ; in de kwartieren een ringetje, tweemaal een bolletje en een letter S ; rondom, +IIVPOVILIIII+

Uit de vondsten blijkt dat deze denier omstreeks 1015 werd geslagen. Ondanks de grote analogie met nr. 12 kan dit stuk niet aan Otto II worden toegeschreven omdat de naam van keizer Hendrik, die in 1014 de troon besteeg, er op voorkomt. Het dient geklasseerd te worden onder de regering van Godfried van Eename. Deze denier (en de voorgaande die er sterke verwantschap mee vertoont) kan dus niet te Brussel geslagen zijn ; deze stad behoorde immers sinds 1012 toe aan Lambrecht van Leuven, een doodsvijand van de hertog van Neder-Lotharingen.

14. Denier (Dannenberg 128)

- Vz. Hoofd naar rechts ; rondom, HEINRICVS IPM....
 Kz. Krijger staat frontaal met een lans in de rechterhand ; rondom, GOD(E-F)RIDVS

15. Denier - Cappe (1846), p. 194, nr. 43 (5)
 Vz. Hoofd, met kroon, naar rechts ; rondom, HEINRICVS IK.
 Kz. Frontaal staande hertog met een lans in de rechterhand en een onherkenbaar voorwerp in de linker ; rondom, GODE - FRIDVS
16. Denier (Dannenberg 1179)

- Vz. Gedrapeerde buste met kroon, naar rechts ; rondom, (H)EINRI(CVS I)MP
 Kz. Krijger staat frontaal ; hij houdt een lans in de linkerhand en een onherkenbaar voorwerp in de uitgestrekte rechter ; rondom, VIC-TO-(RIA)
17. Denier (Dannenberg 132)

- Vz. Hoofd naar links ; rondom, GODE(FRID)DVX
 Kz. Vertikaal geplaatst zwaard in de schede met de punt naar boven ; links en rechts vertikaal in het veld, VICTO - RIA

Er wordt algemeen aangenomen dat nr. 16 en 17 de overwinning te Florennes gedenken. Daar echter geen andere middeleeuwse herdenkingsmunten gekend zijn, lijkt het ons waarschijnlijk dat het keerzijdetype geïnspireerd werd door een Romeinse keizerlijke munt. Deze bemerking geldt eveneens voor de volgende denieren.

18. Denier (Dannenberg 1740)

- Vz. Hoofd, met kroon, naar links ; rondom, HEI(NRI)C(V)S...
 Kz. Krijger staat frontaal ; rondom,CI.. - R....

Dit slecht bewaard en afgesletten stuk behoort, blijkens zijn voor- en keerzijdetype, tot dezelfde reeks als de voorgaande nummers.

19. Denier (Dannenberg 1741)

Vz. Kort kruis met breed uitlopende uiteinden ; in elk kwartier een bolletje ; rondom, (H)EIIIRICVIMR

Kz. Krijger staat frontaal ; hij houdt een onherkenbaar voorwerp in de uitgestrekte linkerhand ; links in het veld, T ; rondom,CTIO

20. Denier (Dannenberg 1741 a)

Vz. Als nr. 19, maar rondom,ICV IMP

Kz. Als nr. 19, maar rondom, ..SVR CHI...

21. Denier (Dannenberg 1741 b)

Vz. Als nr. 19, maar rondom, N.....IMP

Kz. Als nr. 19, maar rondom,IOC(V?)....

22. Denier (Dannenberg 131 en 131 a)

Vz. Gedrapeerde buste naar rechts ; rondom, GOTDEFRI(DVS) DVX
Kz. .G./VI..I/O. in het veld ; rondom, +ARIVTIN....

Dit stuk werd (o.m. door Kohone) aan Godfried III (1065-1070) of IV (1070-1076) toegeschreven. De muntvondsten wijzen echter ontegensprekelijk op een uitgifte omstreeks 1020, zodat enkel Godfried II in aanmerking kan komen.

23. Denier (Dannenberg 127)

Vz. Gedrapeerde buste naar rechts ; rondom, (G)OTDEFRI(D) DVX
Kz. T/OO/I in het veld ; rondom, +S(C)AMARI(Λ), XI

Tussen deze denier en de vorige bestaat een nauwe verwantschap. De naam OTTO op de keerzijde plaatst ons echter voor een raadsel. Otto III stierf in 1002 en is dus geen tijdgenoot van Godfried II ; een toeschrijving aan Godfried I van Ardennen (959-964), een tijdgenoot van Otto I, is echter uitgesloten omwille van de stijl van het stuk en zijn datering aan de hand van de muntvondsten (+ 1020).

24. Denier (Dannenberg 1438)

Vz. Hoofd naar rechts ; rechts in het veld, een scepter met kruis ; rondom, (GO)DIFRI....

Kz. Vertikaal geplaatst zwaard met de punt naar beneden ; links en rechts vertikaal in het veld, ..CCG - ..MC..

GOZELO I DE GROTE (1023-1044)

25. Denier (Dannenberg 1196)

- Vz. Hoofd (met kroon?) naar rechts ; rondom ...IPCONRADVS...
 Kz. Krijger gaat naar rechts ; hij houdt een rond schild met de linkerhand en heeft de rechter geheven ; rondom, VI(CT)O(RIA)

Alhoewel enkel de naam van de keizer vermeld wordt, is de stijl van deze denier duidelijk Lotharings en bestaat een nauwe verwantschap met de eerder beschreven "VICTORIA" types. Op de munten die door Dannenberg onder de nummers 1197, 1198 en 1269 beschreven worden, ontbreekt de naam van een hertog eveneens. Zij zijn duidelijk niet van Duitse oorsprong, maar horen hoogstwaarschijnlijk ook niet in Neder-Lotharingen thuis. Wij zijn geneigd om ze toe te schrijven aan het keizerlijk muntatelier te Maastricht.

26. Denier (Dannenberg 129)

- Vz. Krijger staat naar rechts ; hij houdt een vaandel in de linkerhand en een onherkenbaar voorwerp in de geheven rechter ; rondom, GOZEL ✚ -GVX
 Kz. Buste naar rechts ; rechts in het veld, een scepter met kruis ; rondom, SC MARIA

27. Denier (Dannenberg 129 a)

- Vz. Als nr. 26, maar rondom, GOSEL(O DV)X
 Kz. Als nr. 26, maar met vier bolletjes rechts in het veld ; rondom, (SC) MARIA

28. Denier (Dannenberg 130)

- Vz. Hoofd naar links ; rondom, (+ ?) GO.2(ELO)DVX
 Kz. Twee personen planten een boom (?) ; onleesbare sporen van een omschrift.

Volgens Chalon (*Revue Belge de Numismatique*, 1856, p.271) werd deze denier te Herstal geslagen. Hij baseert zich daarvoor op de aanwezigheid van een boom op de keerzijde. Wij zijn het er mee eens dat de meeste munten van de hertogen van Neder-Lotharingen te Herstal - hun gewone verblijfplaats - werden geslagen. De argumentering van Chalon is echter verkeerd ; het keerzijdetype is immers opnieuw geïnspireerd door een Romeins voorbeeld.

29. Denier (Dannenberg 1364)

- Vz. Hoofd, met diadeem, naar links ; rondom,X
 Kz. Vertikaal geplaatst zwaard ; links en rechts in het veld, GOS -ELO ; in de kwartieren, (D)-V-X-(?)

30. Denier (Dannenberg 1984 en 1985)

- Vz. Hoofd naar links ; rondom, SCS.V....RVS
 Kz. Vertikaal geplaatst zwaard ; links en rechts in het veld, (MO)N-ETA ; rondom, GOZELO-DV(X)

Uit de muntvondsten blijkt dat de onder nrs. 29 en 30 beschreven denieren tussen 1040 en 1050 werden uitgegeven. Ze kunnen dus ook onder Gozelo II (1044-1046) geslagen zijn.

GOZELO II (1044-1046)

Behalve misschien de nummers 29 en 30 kennen we geen munten van deze hertog.

FREDERIK VAN LIMBURG (1046-1065)

Aan Frederik van Limburg kan geen enkele munt toegeschreven worden.

GOEFRIED III DE MOEDICE (1065-1070)

Van deze hertog is ook al geen enkele Neder-Lotharingse

mint gekend. Er bestaan echter wel Friese munten van hem (Dannenberg 304 tot 307), en in ons vorig artikel (6) werd een denier beschreven die Godfried III en Lambert II van Leuven gemeenschappelijk hebben uitgegeven.

GODFRIED IV (1070-1076) EN KOENRAAD VAN FRANKENLAND (1076-1087)

Van deze beide hertogen zijn geen munten gekend.

GODFRIED V VAN BOUILLON (1087-1099)

Naast de munten die in zijn Ardeense bezittingen werden geslagen, kennen wij één denier die door Godfried van Bouillon als hertog van Neder-Lotharingen werd uitgegeven.

31. Denier (Revue Belge de Numismatique 1931, p. 27)

Vz. Hoofd in vooraanzicht ; rondom, +GODEFRIDVS

Kz. Kort gevoet kruis met in elk kwartier een klaverblad ; rondom, + LEBRLITA

HENDRIK VAN LIMBURG (1099-1106) EN WALERAND VAN LIMBURG (1128-1135)

Geen enkele munt kan aan hen toegeschreven worden.

GODFRIED VI MET DE BAARD (1106-1128 EN 1139-1140)

Diens munten zijn beschreven in mijn vorig artikel, gewijd aan de graven van Leuven (6).

MARKIZAAT VAN ANTWERPEN

Het markizaat van Antwerpen hoorde toe aan de hertogen van Neder-Lotharingen. In 1076 schonk keizer Hendrik IV dit gebied aan de Ardeense graaf Godfried van Bouillon, die het in 1099 afstond aan Godfried van Leuven.

Wij hebben de denieren die te Antwerpen werden geslagen afzonderlijk geklasseerd omdat het niet mogelijk is ze aan een welbepaalde hertog toe te schrijven ; ze vermelder immers ofwel een keizer Lodewijk ofwel een koning Hendrik. Voor de "koning Hendrik" zijn er kandidaten te over : Hendrik I (919-936), Hendrik II (1002-1024), Hendrik III (1039-1056) en Hendrik IV (1056-1106). Van het oudste type met

deze vermelding komen 39 exemplaren in 17 verschillende munt-schatten voor. Uit deze vondsten blijkt dat deze stukken iets vóór 1015 werden uitgegeven, m.a.w. onder Hendrik II. De produktie van deze denieren werd over een lange periode met geïmmobiliseerde en steeds barbaarser wordende types voortgezet. De omschriften werden uiteindelijk volledig onleesbaar.

De enige Lodewijk die over onze streken heeft geregeerd, Lodewijk het Kind (899-912), was echter nooit keizer. Dit wijst er op dat de denieren die deze naam vermelden geïmmobiliseerde types zijn.

De uitgifte van deze stukken begon later (na 1040) en duurde vrij lang. Ze werden gelijktijdig met de latere gedegene-reerde "Henricus" types geslagen. Beide types komen voor in de schat van Erwetegem, die omstreeks 1130 werd begraven, wat er op wijst dat ze gedurende vele decennia in omloop waren.

32. Denier (Dannenberg 140)

Vz. Kort gevoot kruis met in elk kwartier een bolletje ; rondom, +HE(NRIC)VS REX

Kz. Dubbel fronton met een kruis op de top ; tussen beide het horizontaal opschrift CIVITA ; rondom, AN-TW-(ER)-PIS

Er komen talrijke degeneratieverschijnselen voor ; het opschrift tussen de frontons ontgaat tot 2ATIVIC , TASVICI, .CITVS, CITVA, CIVSA, enz., enz.

33. Denier (Dannenberg 1791)

Vz. Als nr. 32, maar rondom, +IIIV,....I

Kz. Als nr. 32, maar met als horizontaal opschrift IIII+IIO en rondom, OII-II2-...-...

34. Denier (Dannenberg 140 c)

Vz. Als nr. 32, maar rondom, +LVDVICVS IMPR

Kz. Als nr. 32, maar met MONETA als horizontaal opschrift en S...R3V... rondom.

Dannenberg spreekt zich niet uit over de datering van dit stuk ; Albrecht beschouwt het als het oudste type van Antwerpen. Wij kunnen hier niet mee akkoord gaan omdat in de vondst van Leissow (+ 1015) enkel denieren op naam van Hendrik voorkomen, daar waar zich in de muntschat van Erwtengem (+ 1130) talrijke stukken van het "Ludovicus" type bevonden tegen slechts enkele gedegenereerde munten op naam van Henricus. Bovendien zijn de meest gedegenereerde denieren van het "Ludovicus" type lichter dan de andere, hetgeen er op wijst dat ze het laatst werden uitgegeven.

35. Denier (Dannenberg 140 a)

Vz. Als nr. 32, maar rondom, (+LVDO)VICVS IMP

Kz. Als nr. 32, maar met ONETA als horizontaal opschrift en AN-TV R- .. - .. rondom.

36. Denier (Dannenberg 140 b)

Vz. Kort gevoet kruis met in de kwartieren C-R-V-X ; rondom, .L(V)DO(V)ICIIMPCRAF

Kz. Gestyleerd dubbel fronton, ieder voorgesteld door twee cirkelbogen ; tussen beide het horizontaal opschrift VITAS ; rondom, (A)N-T \R-PA.-(CI ?)

De stijl van dit geïnobiliseerd stuk is duidelijk meer geëvolueerd en toont ten overvloede aan dat de denieren op naam van Lodewijk recenter zijn dan de andere.

NOTEN

1. Reinier was de zoon van Ermengarde, dochter van keizer Lotharius I, en van Giselbert, graaf van Transuarië (ten noorden van de Demer). Via deze voorouder stamden de hertogen van Brabant dus af van de Karolingers.
2. H. DANNENBERG, *Die deutschen M \ddot{u} nzen der sachsichen und fr \ddot{a} nkischen Kaiserzeit*, Berlijn, 1876-1905.
3. J. BAERTEN, *Duizend jaar muntslag te Brussel*, Brussel, 1965.
4. W. BAEVERNICK, *Die M \ddot{u} nzen und Medaillen von K \ddot{o} ln vom Beginn der Pr \ddot{a} gung bis 1304*, Keulen, 1935.
5. K.M. CAPPE in *Numismatische Zeitung*, 1846, p. 194, nr. 43.
6. J. DE MEY, *De munten van de graven van Leuven*, in *Jaarboek van het Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 1983, p. 23-33.

Jean DE MEY